

Apărarea unității, independenței și integrității patriei noastre în dezbaterile parlamentare din anii 1929 — 1939

Desăvârșirea unității naționale de stat, reformele cu caracter burghezo-democrat care i-au urmat, în mod special introducerea votului universal, au dat o nouă înfățișare adunărilor legislative ale României după 1918. Verigă instituțională importantă în mecanismul politice de guvernare, menită să dezbată și să adopte esafodajul legislativ al statului, parlamentul a oglindit conținutul și direcțiile fundamentale în care a evoluat societatea românească postbelică.

În cele două decenii interbelice (1919—1939), dacă directivele care vizau fixarea programului intern de guvernare, reflectând spiritul doctrinar al partidelor ajunse la putere, cuprindeau de la o legislatură la alta, prevederi dintre cele mai variate, schimbătoare, chiar contradictorii, în ce privește politica externă promovată de toate guvernele perioadei se detașează cu evidență o atitudine constantă, avînd drept țel permanent întărirea și apărarea unității de stat, suveranității și integrității teritoriale a țării, asigurarea păcii. Stau mărturie celelalte conduse, pe lângă numeroase alte documente de epocă, spațiile consacrate chestiunilor externe în Mesajele rostite succesiv în deschiderea lucrărilor Parlamentului „român”. Astfel de poziții s-au exprimat la :

20 noiembrie 1919, în primul parlament al României întregite rezultat din alegerile făcute sub guvernul de concentrare națională A. Văitoianu (ministru de externe N. Mișu) : „Am intrat în războiul mondial, cel mai mare și cel mai aprig care s-a pomenit în istoria lumii, pentru că așa cerea onoarea noastră, datorla noastră și dreptatea cauzei noastre... Hotărîrea noastră nestrămutată este de a sta nedespărțit de aliații noștri, cu care împreună am luptat pentru triumful dreptății în lume”.

28 noiembrie 1920, guvernul format de Partidul poporului, condus de Al. Averescu (ministru de externe Take Ionescu) : „Situația internațională a României este definitiv așezată prin tratatele care au pus capăt războiului mondial”.

27 martie 1922, guvernul format de Partidul Național Liberal, condus de I. I. C. Brătianu (ministru de externe I. Gh. Duca) : „România, dornică de muncă și de pace, va sprijini în viitoarea conferință de la Geneva, soluțiunile ce pot, fără să atingă suveranitatea statelor, să contribuie la reînălțarea economică a Europei pe temelul tratatelor existente. Sperăm ca înțelegerea, pe care în acest scop am încheiat-o cu Polonia, Cehoslovacia și Regatul sârbilor, croașilor și slovenilor, va înlesni opera de solidaritate prin care această conferință poate ușura și întări situațiunea internațională”.

14 noiembrie 1926, al doilea guvern Al. Averescu (ministru de externe I. M. Mișu) : „România păstrează neschimbată linia sa de conduită în politica externă,

călăuzită fiind de ideea păcii, cu respectul tratatelor și cu menținerea neștirbită a ordinei internaționale”.

15 octombrie 1927, noul guvern I. I. C. Brătianu (ministru de externe Nicolae Titulescu): „Indisolubil legată de aliații ei, colaborând cu toate țările care urmăresc același scop, România nu pregetă să ajungă la raporturi dintre cele mai bune și mai amicale cu toate statele, fără deosebire, în cadrul tratatelor existente”.

22 decembrie 1928, guvern format de Partidul Național Țărănesc, condus de Iuliu Maniu (ministru de externe G. G. Mironescu): „Politica externă a României este dominată de dragostea poporului nostru pentru pace. Ea rămâne întemeiată pe alianțele și amiclețiile încheiate în vremuri de suferință și victorie comună și este călăuzită de dorința de a lega bune raporturi cu toate statele, uitind ce ne-a putut despărți în trecut. România, soldat insuficient al păcii, va da totdeauna concursul ei întreg nobililor străduinți ale Societății Națiunilor, precum a fost fericită de a adera la Pactul Kellog”.

În deceniul premergător războiului mondial (1929—1939), Parlamentul — rezultat din șase consultări electorale* — s-a întrunit în paisprezece sesiuni (zece ordinare și patru extraordinare), desfășurându-și activitatea sub tutela politică a mai multor guverne.

Problemele care au confruntat factorii responsabili ai eșafodajului politic și de stat al României în deceniul antebelic au fost multe, complexe, contradictorii și cu numeroase dificultăți. Istoriografia marxistă beneficiază de o serie de lucrări având ca subiect de analiză aspectele majore ale perioadei¹. Un legitim interes istoriografic s-a manifestat pentru problemele politicii externe ale României acestui deceniu, confruntată cu ascensiunea și amenințarea pericolului hitlerist și revizionist agresiv, care au tirat omenirea în cel de-al doilea război mondial. Desigur că, în circumstanțele internaționale care au dominat și au imprimat un anumit curs evenimentelor, România nu a putut să se sustragă angrenajului mondial, european, sud-estiei și balcanic. Explicarea politicii externe românești interbelice, în general, și a deceniului antebelic, în special, a fost și continuă să fie obiect de investigație, studiu și interpretare științifică pentru istoricii români².

Dezbaterile parlamentare, verigă specifică în lanțul formelor de exprimare a opiniei publice românești, pot contribui la reconstituirea poziției și conduitei guvernelor românești — demers pe care și l-au propus și l-au rezolvat numeroși cercetători din frontul românesc istoric — dar, mai ales, relevă felul cum erau ele receptate de exponenții opiniei publice, măsura și formele în care, la rindul său, această opinie a influențat acțiunea factorilor de decizie.

Schimbarea guvernelor nu a constituit, pe planul politicii externe, un element de discontinuitate, care ar fi putut avea consecințe grave sau imprevizibile în conducerea treburilor externe ale României; dimpotrivă, se remarcă fenomenul unei anumite stabilități în deținerea portofoliului afacerilor străine, la schimbarea ministrului de externe, fără să lipsească și cauze de ordin intern, concurând de obicei o serie de circumstanțe speciale, printre care, nu în ultimul rind, se situau cele de ordin diplomatic internațional. Este astfel semnificativ de remarcat că, decele schimbări și remanieri guvernamentale care s-au succedat în cursul deceniului patru au avut o mai mare stabilitate în ceea ce privește desemnarea miniștrilor de la departamentul politicii externe. Dintre aceștia, unii au deținut provizoriu departamentul, în predecesorilor, numai numele unora putând fi asociate de ideea unui anumit curs dat politicii externe românești, corespunzător conjuncturii interne și internaționale: G. G. Mironescu și Al. Vaida-Voevod (pentru guvernările P.N.Ț.), D. I. Ghica (pen-

* Dintre acestea, cinci s-au bazat pe legea electorală din 1926 — respectiv decembrie 1928, iunie 1931, iunie 1932, decembrie 1933, decembrie 1937 — și una pe decretul-legge din mai 1939, respectiv iunie 1939.

¹ *Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român*, Prelegeri, Editura didactică și pedagogică, București, 1977; P.C.R. în vîrstă social-politică a României, 1921—1944, Editura militară, București, 1971; Ilie Ceaușescu, P.C.R. — stegarul luptelor revoluționare din anii 1921—1939, Editura științifică, București, 1971; Gh. I. Ioniță, P.C.R. și masele populare (1934—1939), Editura științifică, București, 1971; Fl. Nedelcu, Vîrstă politică din România în preajma instaurării dictaturii regale, Editura „Dacia”, Cluj, 1973; Al. Gh. Savu, Dictatura regală (1938—1940), Editura politică, București, 1970.

² *Studii privind politica externă a României, 1919—1939*, Editura militară, București, 1969; Gheorghe Matel, Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României (1919—1934), Editura Academiei R.S.R., București, 1971; Cristian Popișteanu, România și Antanta Balcanică, Editura politică, București, 1971; Eliza Campus, Mica înțelegere, Editura științifică, București, 1968 și înțelegerea Balcanică, Editura Academiei R.S.R., București, 1972; Viorica Moisuc, Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada marile 1938—mai 1940, Editura Academiei R.S.R., București, 1971; A. Simion, Dictatul de la Viena, Editura „Dacia”, Cluj, 1972; Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial, Editura politică, București, 1971.

tru guvernarea Iorga-Argetolanu), N. Titulescu (pentru o perioadă îndelungată din guvernările P.N.T. și P.N.L.), Victor Antonescu (pentru ultima guvernare P.N.L.), N. Petrescu-Comnen, Gr. Gafencu, M. Manollescu (pentru guvernele din timpul dictaturii carliste).

Factorii politicii răspunzători de destinele României, indiferent de apartenența lor la un partid sau altul, au depus eforturi pentru a conferi politicii externe țării stabilități și virtuți continuu, deși au existat și momente de slăbiciune, de compromis și, în ultimă instanță, de eșecuri. La toate acestea, viața parlamentară, ca un sensibil seismograf, a reacționat prompt, declanșând ample expuneri, polemici și discuții revelatoare. Din acest punct de vedere, activitatea Parlamentului român în domeniul politicii externe relevă câteva preocupări constante: cultivarea și respectarea unor elemente de tradiție, a căror justete a fost verificată în trecutul istoric zbuciumat al poporului român; dorința de a contribui și asigura relații de bună vecinătate cu statele înconjurătoare, într-un amplu context regional, european și mondial; tendința de a cultiva soluționarea divergențelor interstatuale pe calea tratativelor, evitându-se ameninșările cu forța și recurgerea la război; demascarea și contracararea acțiunilor revizioniste, care urmăreau subminarea și distrugerea statului teritorial postbelic, în menținerea cărui România era vital interesată; efortul de a depăși marile dificultăți, datorate presiunilor și ingerințelor din partea marilor puteri, situație care a dus, treptat, spre izolarea pe plan extern a României.

În ce măsură și, mai ales, în ce manieră s-au găsit reflectate aceste coordonate ale politicii externe românești în dezbaterile parlamentare din deceniul antebello?

Tradiția diplomatică modernă, inclusiv cea românească, limita (uneori justifiat, alteori abuziv) discutarea problemelor de politică externă în parlament, tribună care avea statutul principelui sedințelor publice și al difuzării dezbaterilor în „Monitorul Oficial” și presă^{*}. Pentru a se evita însă răspândirea unor informații greșite sau fanteziste — care puteau dezorienta opinia publică — se considera absolut necesară informarea directă și vitală a parlamentului, cu condiția ca prin aceasta să nu fie prejudiciate acțiunile diplomatice în curs de perfectare.

Un frecvent prilej de a sublinia elementele tradiționale ale politicii externe românești a fost comemorarea, sau evocarea cu alte prilejuri, a zilei de 1 decembrie 1918, eveniment pentru care parlamentarii — de obicei în plină activitate legislativă, deseori polemică și furtunoasă — lăsaui deoparte pasiunile politice, discordiile dintre partide, lupta opoziției cu guvernul, pentru a-și reafirma adevărul și hotărârea de a apăra și consolida unitatea națională de stat a României în granițele ei istorice firești. Grija de capetenie a poporului nostru — declara Nicolae Iorga — este „să-și păstreze ființa țării”, pe care „trebuie să o păstrăm cu orice preț”¹. Considerind Marea Adunare Națională de la Alba Iulia drept „încheierea unui capitol al evoluției istorice” românești, „plată fundamentală a Unitii” — proces istoric comparabil, pe plan istoric universal, cu realizarea unității naționale din Germania și Italia, săvârșită cu jumătate de secol înainte —, deputatul social-democrat Iosif Jumanca sublinia cu tărie necesitatea și justetea sa istorică². La 1 decembrie 1918, reamăra deputatul național-țărănist Voicu Nițescu, „poporul român însuși, prin cel peste o suflă de mil de reprezentanți ai săi, a proclamat Unirea Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu țara mamă”³.

Istoria a consemnat faptul că, în pofida vicisitudinilor vremurilor, granițele artificiale nu au putut niciodată despărți spiritul și conștiința de sine a românilor, ca popor unitar, al acestui trunchi milenar⁴. Confirmări sugestive ale acestui realitate au fost rostite adesea la tribuna Parlamentului^{**} de către deputații, care, fie

^{*} „Asupra chestiunilor de politică externă este de tradiție să se vorbească puțin. Această tradiție este foarte bună” — declara ministrul de externe G.G. Mironescu, ca preambul la o asemenea explicație cerută de un deputat („Monitorul oficial” — în continuare M. O. —, partea a III-a, Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 9, ședința din 14 ianuarie 1929, p. 337).

¹ M. O., nr. 5, ședința din 29 decembrie 1928, p. 126.

² M. O., nr. 11, ședința din 11 decembrie 1929, p. 237.

³ M. O., nr. 16, ședința din 17 decembrie 1929, p. 367.

⁴ Vezi: Ion Popescu-Puțuri, *Pentru o cauză dreaptă. Intrarea României în război în august 1916*, în „Anale de istorie”, anul XXIII, nr. 6/1977, p. 7-23; Mircea Mușat, *1918 — eveniment epocal în afirmarea și dezvoltarea istorică a poporului român*, în Loc. cit., p. 61-87.

^{**} Deputatul național-liberal Leonte Moldoveanu (originar din Ardeal, cu o activitate remarcabilă, înainte de 1918, în cadrul Ligii Culturale și a societății „Carpați”) declara: „pentru noi [ardelenii] niciodată nu exista cuvântul de «regat»; niciodată nu ziceam că venim în «regat»... În vremea noastră lumea venea în «țară». Întrebai pe cineva: unde te duci? Mă duc în «țară» — De unde vii? — Vin din «țară». Spunând că între românii de pe cele două platuri ale Carpaților, de cînd sînt, au existat comunicații permanente, legături politice, economice, comerciale, de păstori și agricultură, ba chiar de rudenie familială, el trăgea concluzia că „așa se explică această unitate a limbii românești de la Nistru pînă la Tisa, așa se explică de ce noi nu avem dialecte, ci o singură limbă românească, integrală pe tot întinsul teritoriului românesc” (M. O., nr. 4, ședința din 3 august 1932, p. 33).

că trăiseră sau activaseră înainte de 1918 în teritoriile românești ce s-au unit cu Țara, fie că au fost în patrie sau în străinătate purtătorii de cuvânt ai idealului național suprem al românilor: desăvârșirea unității naționale de stat. În cadrul unei interpelări parlamentare, provocată de discursul periculos al lui Mussolini (martie 1934) și de reacțiile revizionismului maghiar încurajate de Berlin și Roma — li Remarcind că, în pofda cotropitorilor, a politici lor de maghiarizare forțată — în cazul Transilvaniei —, care a urmărit deliberat întreruperea continuității etnico-geografice românești, el conchidea că „Națiunea română, care a suferit mai multe secole de cotropire străină, care și-a menșinat, cu toate persecuțiile la care a fost supusă, simțămîntul unității naționale și limba ei neschimbată, care a avut fericirea să vadă că jertfele ei sînt răsplătite prin împlinirea unității neamului, nu poate admite nici un moment ca această unitate să fie pusă în discuție”⁷.

Cu același prilej, răspunzînd interpelării, ministrul de externe Nicolae Titulescu a evocat dezbaterile care au precedat încheierea tratatului de la Trianon, ca marilor și semnatar al documentului care a consfințit, pe plan diplomatic, unirea Transilvaniei cu România⁸. Arătînd că, la Conferința păcii, Ungaria s-a prezentat cu un material documentar imens; că nu a lipsit nici un argument care să nu fi fost inclus în documentarul prezentat; că acest material a fost susținut de o strălucită delegație; că timp de două luni marile puteri (Franța, Anglia, Italia și S.U.A.) au studiat aceste documente prin comisiile și experții lor, Nicolae Titulescu a dat citire unor fragmente din scrisoarea de trimitere — semnată de președintele Millerand —, care a însoțit răspunsul Conferinței la toate notele Ungariei și textul definitiv al Tratatului de Pace:

„Puterile aliate și asociate au decis de a nu modifica pe nici un punct clauzele teritoriale conținute în condițiile de pace” — cita N. Titulescu —, cauza fiind că „s-au convins că orice modificare a fruntarilor fixate de ele ar aduce inconveniente și mai grave decît acelea pe care le denunță Delegația ungară”, în acest proces istoric fiind hotărîtoare voința popoarelor exprimată în toamna anului 1918, cînd Austro-Ungaria s-a nărut, iar naționalitățile oprite s-au unit cu frații lor italieni, români, iugoslavi sau cehoslovaci. Exprimînd opinia guvernului român la declarațiile mussoliniene, ministrul de externe al României conchidea: „Frontierele actuale ale Europei Centrale sînt rezultatul evoluției de secole a unei idei de justiție. Chestiunea frontierelor Europei Centrale constituie un proces sfîrșit, iar nu un proces care judecat”⁹.

În seclunea din anul 1935, cînd cerul politic al Europei se innoura, pacea fiind în primejdie, Parlamentul român a transformat sărbătorirea Marii Uniri într-o autentică manifestare a hotărîrii poporului român de a-și apăra fruntariile și ființa națională. Prin discursul comemorativ rostit de președintele Adunării deputaților, deputatul național-liberal N. N. Săveanu, s-au readus în memoria opiniei publice paginile glorioase de luptă ale poporului român pentru realizarea idealului său național — marea ridicare la luptă de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, revoluția română de la 1848, Memorandum-ul, Unirea din 1859, actele care au consfințit hotărîrea teritoriilor românești cotropite de a se uni cu Țara — stăruind asupra semnificației fiecărui moment și apreciînd că, „pe actul de unire de la București, din 1859, ca și pe actele similare de la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia, din 1918, se reazlă temella României Mari și moderne”¹⁰. De asemenea, ziua de 1 decembrie 1936 s-a transformat într-o vibrantă manifestare evocatoare și, în același timp, într-un răspuns prompt și răspicat dat acelor forțe revizioniste externe care puneau, în vreun fel, în discuție hotarele țării*.

Diplomația românească beneficia în perioada interbelică de o doctrină istoricește constituită dintr-o serie de elemente tradiționale și originale, la care, treptat, s-au adăugat noi elemente determinate de evoluția conjuncturii internaționale. Dacă în momentele comemorativ-festive, preocupările vitale ale țării se dezvăluiau, în parte, ca ecouri ale năzuințelor poporului român, dezbaterile privind politica externă

⁷ M. O., nr. 38, ședința din 4 aprilie 1934, p. 1610.

⁸ Vezi: Viorica Mojsuc, *Acte fundamentale ale statutului politico-juridic al României în perioada 1918—1940*, în *Probleme de politică externă a României, 1918—1940*, Editura militară, București, 1977, p. 13—95.

⁹ M.O., nr. 38, ședința din 4 aprilie 1934, p. 1614.

¹⁰ M.O., nr. 6, ședința din 30 noiembrie 1935, p. 61.

* La această sărbătorire, în ședința comună a Adunării deputaților și Senatului, au participat și delegațiile parlamentare din Cehoslovacia și Iugoslavia, în cadrul multiplilor contacte inițiate de Mica Înțelegere.

promovată de guverne — determinate de ivirea unor complicații diplomatice, de desfășurarea unor negocieri, de încheierea unor tratate sau înțelegeri, în care interesele României erau în joc — constituiau un prilej de frecventă confruntare a verselor opțiuni, criticii sau negări, referitoare la căile și metodele ce fuseseră folosite sau urmau să fie adoptate de factorii de răspundere ai diplomației românești.

Una din constantele tuturor opiniilor era sinceritatea Țelurilor pacifice ale României. În ceea ce privește politica externă, izvorită din nevoile adânci și permanente ale țării — declara în 1928 deputatul opoziției național-liberale I. Gh. Duca —, „ea nu poate să se schimbe de la un guvern la altul. Credincioasă alianțelor ei, hotărâtă să întrețină raporturi prietenești cu toate statele, însuflețită sincer de spiritul Societății Națiunilor, România trebuie, oricari ar fi divergențele noastre interne, să urmărească în afară o politică de pace, de respectare a tratatelor existente și de concordie internațională”¹¹. Aceeași idee, izvorită din competența istoricului cunoscutor al trecutului patriei sale o sublinia și deputatul (pe atunci în opoziție), președinte al Partidului Național-Democrat, Nicolae Iorga. Apreciind ca fiind corespunzătoare realității formularea care consacra politica de pace a României ca o „politică tradițională”, „conformă cu firea poporului nostru și cu interesele lui permanente”, el conchidea că „aceasta este o politică permanentă : pacea cu toată lumea, fiecăruia cum este față de noi”¹². Răspunzând, în ianuarie 1929, unei interpelări având ca subiect aderarea României la pactul Briand-Kellog (august 1928), ministrul de externe G. G. Mironescu remarcă, în același spirit, că atitudinea consecventă a României este profund pacifică ; că toate alianțele pe care le-a încheiat sint defensive și au drept scop menținerea păcii ; că „pe baza respectării tratatelor internaționale existente, ea este gata să încheie pacte de neagresiune cu toate statele dimprejur, cu care nu are alianțe” și că, hotărâtă de a nu declanșa niciodată o agresiune, „România nu așteaptă nimic de la un război, ea așteaptă totul de la pace”¹³.

Așa se explică marea satisfacție cu care Parlamentul român a salutat semnarea, de către România, a „Protocolului de la Moscova” (februarie 1929), menit să întărească aplicarea pactului Kellog în Europa răsăriteană. De la ampla expunere făcută de ministrul G. G. Mironescu, la realiste intervenții ale lui N. Iorga, I. G. Duca, dr. N. Lupu și L. Rădăceanu, pînă la adeziunea deputaților reprezentînd grupurile parlamentare ale partidelor minoritare — H. O. Roth, I. Willer, M. Landau —, a fost exprimată unanimă apreciere pozitivă privind normalizarea relațiilor în această parte a Europei, în general, și a relațiilor dintre România și Uniunea Sovietică, în special¹⁴. Astfel, Nicolae Iorga a declarat : „Doresc din toată inima ca Rusia... să poată intra din nou în legătură cu noi, însă pentru aceasta fiecare să înțeleagă că orice națiune are dreptul să se cîrmuiască așa cum vrea ea” ; iar I. Gh. Duca a spus : „Noi am fost printre cele dintîi state care am declarat încă de acum 7—8 ani că nu facem obiecțiuni teoretice contra recunoașterii Rusiei sovietice, fiindcă noi ne-am pus totdeauna pe terenul că fiecare țară este liberă să-și aleagă forma de guvernămînt care îi convine. Prin urmare, nu pentru că Rusia sovietică are o formă de guvernămînt care nu se potrivește cu concepțiile noastre sociale, nu pentru acest cuvînt noi nu reluăm relațiile cu dînsa”. În același cadru, Lothar Rădăceanu a afirmat : „Partidul social-democrat constată că s-a făcut un prim și foarte important pas în direcțiunea normalizării relațiilor româno-ruse, prin faptul că s-a recunoscut oficial pacea existentă între cele două țări și s-a renunțat în mod solemn la orice mijloace războinice în soluționarea litigiilor existente sau care s-ar mai putea ivi pe viitor”.

Desigur că simpla exprimare a dezideratelor de pace nu putea asigura României existența sa ca stat unitar, independent și suveran, în condițiile în care Europa era marțora degradării și nesocotirii tratatelor de pace, a unei iresponsabile competiții în cursa înarmărilor și, în ultimă instanță, a acțiunilor agresive de cîmpire și anexiune la care recurgeau statele fasciste și revizioniste. Este de aceea interesant de urmărit felul cum în Parlamentul român s-au oglindit îngrijorările, eforturile și contribuția României în direcția garantării păcii și eliminării războiului ca mijloc de soluționare a diferendelor dintre state. Încă în toamna anului 1929, în cadrul discuțiilor la Răspunsul la Mesajul regal, deputatul național-țărănist V. V. Tilea făcea amara apreciere că deși Liga Națiunilor a fost creată cu principalul scop de a împiedica războaiele viitoare, conferințele internaționale n-au putut ajunge la un acord

¹¹ M.O., nr. 4, ședința din 23 decembrie 1928, p. 89.

¹² M. O., nr. 5, ședința din 29 decembrie 1928, p. 122.

¹³ M.O., nr. 9, ședința din 14 ianuarie 1929, p. 359.

¹⁴ M.O., nr. 32, ședința din 14 februarie 1929, p. 1025—1029.

pentru dezarmarea totală și reciprocă¹⁵. În aceste condiții — au optinat mulți deputați în parlament —, până la crearea unui mecanism internațional complex, capabil să împiedice recurgerea la forța războiului în soluționarea conflictelor dintre popoare, România trebuia să se preocupe de înzestrarea armatei sale, păstrându-i, cu consecvență, caracterul defensiv, în concordanță cu însăși caracterul pașnic al politicii sale externe¹⁶.

Dorința de a elabora într-un sistem științific încheșat și argumentat, direcțiile și mijloacele de manifestare ale politicii externe românești — fără a fi tendința unui singur partid, a unor singulare personalități sau a unor instituții sau științe „specializate” — poate fi semnalată ca o preocupare predilectă a unor decetinari ai epocii. Sub semnul unor asemenea preocupări a participat la dezbaterile parlamentare din decembrie 1930 Grigore Gafencu, pe atunci subsecretar de stat la externe, robind un discurs care poate fi considerat declanșarea războiului mondial¹⁷. Pornind de la necesitatea unor bilanșuri care să evalueze progresele realizate și greutatea lor, iar din schimbul de opinii prilejuit să se desprindă, dacă nu o doctrină (în acest domeniu, unde în fiecare zi trebuie să se facă față „unor realități schimbătoare”), măcar marile direcții de politică externă, el critica prejudecata conform căreia aceste probleme trebuiau dezlegate „naturea și în afară de putința și voința noastră”, considerând, cu optimism, că România nu mai este „simplu obiect de politică externă, de care să hotărască, ea pe vremea Triplei Alianțe, d-nt: Bismarck sau Billov”. De aceea, considera el, acțiunea „grijă și interesul constant pe înfuri evenimentele în sine, iar lipsa lor poate agrava situația și primejdțiile” care amenințau țara.

În acest context, el sublinia că unul din principiile imuabile ale politicii externe românești, parte fixă și constantă a ei, era sistemul de alianțe defensive, înțeles și respectat de toate guvernele, constituind scutul și garanția ființei de stat a României. Tocmai de aceea, România a participat la toate acțiunile europene de înțelegere între popoare, la toate inițiativele și conciliatiunile Genevei, a semnat pactul Kellogg și protocolul de la Moscova, înfățișându-și prestigiul internațional, un merit deosebit revenindu-i strălucitului diplomat Nicolae Titulescu. Aceasta dădea sens unei politici externe active, dinamice, menită să eunoască și să prevină primejdțiile care amenințau pacea lumii, independența, integritatea și suveranitatea României.

Revenind la problemele cheie ale diplomației românești pe care le desprindea dintr-o lungă evoluție istorică, atrag atenția referirile lui Gr. Gafencu privind raporturile României cu țările învecinate. Remarcând patima cu care revizionismul maghiar agita anaeronul deziderat al reconstituirii „Ungariei milenare”, el aprecia că îndemnul pentru politica de revizuire a tratatelor nu venea de la Budapesta, el din multe alte direcții, singura atitudine realistă a statului român fiind „de a nu lăsa nici o umbră de îndolală asupra hotărârii de a apăra, cu toate puterile, un hotar pe care îl considerăm și drept și definitiv”. Față de Uniunea Sovietică, diplomatul român susținea politica realității arătând că „statul român nu are nici o intenție agresivă împotriva Rusiei”, că nimeni din România nu sprijină acțiuni naționale sau internaționale împotriva statului sovietic; că aceste declarații „nu sînt numai afirmațiuni oficiale, ci corespund sentimentului adevărat al poporului român”. În ce privește Bulgaria, el corespundea sentimentului adevărat al poporului român să ducă la relațiile cele mai bune și mai sincere cu vecinul din sudul Dunării.

După trecerea în revistă a direcțiilor-cheie ale diplomației românești, el conchidea: „Nu este problemă europeană care să nu ne privească și pe noi și, mai cu seamă, nu este primejdie europeană care să nu se îndrepte împotriva noastră”. De aceea era necesar să se știe pretutindeni că, dincolo de neînțelegerile interne, „astă voință hotărâtă a întregului popor român să-și apere chemarea, hotarele și ființa”. Aceste deziderate erau caracterizate prin succinta formulă: „Pace desăvârșită, pace vie, creatoare de legături statornice și rodnice colaborări; relațiuni de bună vecinătate cu toată lumea; lealitate desăvârșită față de aliați; situațiuni clare cu toată lumea; colaborare hotărâtă la ideea de comunitate europeană; apărare hotărâtă a

¹⁵ M.O., nr. 3, ședința din 23 noiembrie 1929, p. 61—64.

¹⁶ Vezi: Ilie Ceaușescu, Măsurile organizatorice întreprinse de statul român pentru întărirea capacității de apărare a țării împotriva expansiunii hiteriste, pentru apărarea independenței naționale, în „Fie din istoria militară a poporului român”, Editura militară, București, 1977, p. 171—203; D. Tușu, Alianțe militare ale României (1921—1929), în Probleme de politică externă a României, 1918—1940, p. 103—149.

¹⁷ M.O., nr. 12, ședința din 3 decembrie 1930, p. 102—103.

tratatelor de pace; credință plină de avânt în chemarea neamului nostru și, mai presus de toate, multă băgare de seamă la tot ce ne înconjoară”¹⁸.

Acest discurs parlamentar a declanșat luarea de poziție a celor mai avizați exponenți ai vieții politice, de la deputații majoritari național-țărăniști, până la cei mulți înverșunați opozanți ai lor. Excepționând atitudinea iresponsabilă și discordantă a deputatului A. C. Cuza*, președintele LANC-ului, deputații și-au afirmat, în esență, adeziunea la linia imprimată de guvern politicii externe românești. Aceasta a fost, de altfel, o trăsătură caracteristică a vieții parlamentare românești, constind în manifestarea coeziunii și solidarității în marile probleme privind apărarea unității și integrității patriei. Referitor la liniile directoare ale politicii externe românești sint edificatoare declarațiile președintelui Consiliului de Miniștri, Nicolae Iorga, la 3 decembrie 1931: „politică României sub mine, este tot politica României dinainte, cu o deosebire: cu deosebirea că este făcută sub președinția omului care a luptat și a suferit pentru dinsa”¹⁹. Răspunzând la o interpelare făcută de un deputat național-liberal cu privire la necesitatea unor măsuri de contracarare a propagandei revizioniste horthyste, el considera drepturile României atât de juste și evidente, încât numai reauma voință le putea ignora. De aceea spunea cu oarecare amărăciune: „să ne trebuia să în fiecare moment să tragem de mincă Europa, Asia, Africa, America și Oceania, ca să se știe că aici este un pământ, pe care neam de neamul nostru a stat, pe care neam de neamul nostru l-a creat, ca pământ de hrană; pe care neam de neamul nostru l-a apărut; pe care l-am câștigat cu sînge, și avem destul sînge în vinele noastre pentru a-l apăra oricînd și oricum?”²⁰.

Optimism nereal? Ignorarea unor pericole? Subestimarea eficacității propagandei revizioniste externe? Istoria și-a spus ulterior cuvîntul. Atitudinea trebuie luată în considerare pentru momentul în care se exprima, cu atât mai mult cu cît ea reprezenta crezul întregului popor român.

Pe măsură ce orizontul internațional va fi tot mai frecvent tulburat de discursurile și acțiunile revanșard-revizioniste vizînd subminarea edificiului tratatelor postbelice, iar Societatea Națiunilor va da semne de intermitență lipsă de autoritate morală pentru a le contracara, aprecierile privind situația externă a României vor reflecta tendințele unor căutări înfrigurate, uneori contradictorii, dar avînd totdeauna drept scop evitarea pericolelor cu care era amenințată țara²¹. Istoriografia românească din ultimii ani s-a preocupat în mod deosebit de cauzele și consecințele care au determinat procesul de izolare a României pe plan extern, cu consecințe grave pentru securitatea, integritatea și independența sa în ajunul celui de al doilea război mondial²².

Este interesant de remarcă faptul că, în epocă, contemporanii semnalau această situație precară și neliniștitoare cu mult înainte. Și dacă în iarna 1930/31 o poziție, un discurs, care puneau sub semnul îndoielii tăria și perfecțiunea sistemului de securitate europeană sub scutul căreia România își vedea asigurată integritatea, stîrnea unanime proteste, anii 1932, 1933 și următorii aveau să aducă cu insistență la ordinea zilei spectrul acestui pericol de izolare. Gh. Tătărescu, deputat național-liberal opozant, spunea în 1932: „Atîta vreme cît textele alianțelor noastre nu trec din cancelariile ministerelor în conștiința maselor, atîta vreme aceste texte nu rămîn decît texte moarte și alianțele rămîn formale — o iluzie mai mult în vreme de pace și o tragică decepție în vreme de criză și de primejdie”²³. El făcea această apreciere în legătură cu faptul că, în opinia publică începuse să incolțească teama că unele alianțe (recte cu Polonia) ale României se clatină și, prin această năruire, „va începe izolarea noastră”, fiind vorba, după părerea lui, nu despre criza de alianțe, ci despre criza de încredere în puterea alianțelor, părere împărtășită, într-un fel sau altul, de personalități făcînd parte dintr-o paletă politică foarte diversă: Gh. Brătianu, O. Goga, Gh. Tătărescu, N. Lupu, Iuliu Maniu, Lothar Rădăceanu ș.a.²⁴.

Subordonate idealului de întărire a bunelor relații cu statele vecine, au fost și deslușirile date de ministrul de externe N. Titulescu la o interpelare din noiem-

¹⁸ Ibidem, p. 158.

* Vezi: L. Dandara, 1930: *Dezbateri în Parlamentul României*, „Magazin istoric” nr. 10/1976, p. 29-31.

¹⁹ M.O., nr. 14, ședința din 3 decembrie 1931, p. 319.

²⁰ M.O., nr. 22, ședința din 12 decembrie 1931, p. 677.

²¹ Vezi: Eliza Campus, *Poziția României față de politica de revanșă și agresiune a marilor puteri fasciste din Europa, în Probleme de politică externă a României. 1918-1940*, II, p. 163-229.

²² Vezi: Gh. Zaharia, *România în preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial, în Probleme de politică externă a României. 1918-1940*, II, p. 388-426.

²³ M.O., nr. 6, ședința din 22 noiembrie 1932, p. 36.

²⁴ Vezi M.O., nr. 6, ședința din 23 noiembrie 1932; nr. 30, ședința din 31 ianuarie 1933.

brie 1932, care avea ca subiect stadiul tratativelor în vederea semnării unui pact de neagresiune între România și U.R.S.S.²⁵. Negocierile respective suscitaseră vii și controversate interpretări declanșând, la un moment dat, chiar un episod de criză guvernamentală (Vaida-Titulescu) cu ecouri în opinia publică și politică românească. Infirmand interpretările nefondate, care calificaseră acțiunea ministrului de externe român ca fiind inspirată de un sentiment de ostilitate față de eventualitatea încheierii unui nou acord cu U.R.S.S., Titulescu — trecind în revistă diversele faze ale negocierilor directe cu guvernul sovietic și analizând textele diplomatice care au intrat în discuție, — sublinia necesitatea unor bune raporturi de vecinătate cu statul sovietic, a reluării relațiilor diplomatice „spre propășirea și beneficiul ambelor noastre state”, declarând că „România este oricând gata să respecte obligațiunile asumate prin pactul Briand-Kellog, pentru că este un stat profund pacific”. „Principalul punct de rezim al României și al aliaților ei trebuie să fie — remarcă ministrul român — menținerea scrupuloasă a tratatelor”, orice ofensivă împotriva lor devenind periculoasă²⁶.

Relativului pesimism manifestat de parlamentari și de opinia publică românească în sesiunea ordinară 1932-1933, îi va urma, în sesiunea următoare, 1933-1934, o ameliorare a atmosferei, un optimism derivat, în cea mai mare măsură, de importante construcții diplomatice la care România contribuise substanțial — consolidarea Micii Înțelegeri, crearea Antantei Balcanice și reluarea legăturilor diplomatice cu U.R.S.S.²⁷. Iată de altfel, într-o formă lapidară, consemnarea acestei realități în Răspunsul guvernului la Mesajul regal citit în Parlamentul român în ziua de 17 februarie 1934: „Politica noastră externă, avind ca ideal pacea și intangibilitatea pe veci a granițelor țării, nu poate cunoaște nici schimbări, nici șovăiri. Lozincile ei rămân aceleași: respectul tratatelor, respectul alianțelor și stabilirea de legături amicale cu toate națiunile, fără deosebire. Ultimele tratate semnate de România, cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, cu statele balcanice și noul statut de organizare a Micii Înțelegeri, au însemnat etape importante parcurse pe drumul păcii”²⁸.

Este revelatoare solidarizarea manifestată de toți liderii politici față de aceste succese în politica externă. Pentru exemplificare, redăm poziția deputatului național-țărănist Virgil Madgearu, aflat, în problemele privind chestiunile de natură internă, într-o evidentă opoziție față de guvern: „Partidul Național-Țărănesc ia act cu satisfacție de partea referitoare la politica noastră externă... politică de pace, de bună vecinătate, de siguranță garantată prin bunele relații ce întreținem cu toate statele, prin strinsa noastră colaborare cu Societatea Națiunilor și prin credința și lealitatea care întăresc alianțele noastre firești, (ea) este astăzi politica noastră națională”²⁹.

Spre evocarea atmosferei de solidaritate, specifică dezbaterilor parlamentare pe problemele politicii externe, prezentăm o secvență revelatoare³⁰. La 4 aprilie 1934, Iuliu Maniu a adresat în Cameră o interpelare ministrului de externe N. Titulescu, prin care dădea glas îngrijorării opiniei publice românești față de manifestările periculoase din unele țări ce agitau revizuirea tratatelor de pace și, determinate de aceste amenințări, necesitatea luării unor măsuri de către guvernul român pentru a apăra tratatele și hotarele țării. Asociindu-se la interpelarea lui Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu (liderul P.N.L., partid majoritar în parlament, din rîndul căruia era format guvernul Gh. Tătărescu) a confirmat adeziunea partidului la opera guvernului în direcția apărării unității și integrității patriei, arătînd că națiunea română „nu poate admite nici un moment ca această unitate să fie pusă în discuție. În întreaga Românie nu pot fi diferențe de simțăminte, nici de vederi din acest punct de vedere. Sintem o nație întregită și vom lupta, pînă la ultima picătură de sînge, ca să nu fim din nou despărțiți, sub regimuri străine”.

Interpelarea (la care s-a asociat și liderul Partidului național liberal georgist — Gh. Brătianu) a prilejuit lui Nicolae Titulescu expunerea unuia dintre cele mai substanțiale discursuri privind rădăcinile, conținutul și direcțiile de manifestare ale diplomației românești³¹. Relevînd bazele acțiunii internaționale ale României, el atrăgea atenția asupra faptului că, pentru români, tratatele de pace reprezintă o consfințire a unei ordini de drept, a legitimității istorice. Pornind de la atare realități interne, politica externă a României „nu este o creație artificială, ea este o simplă funcție organică”, izvorînd din „poruncile unității noastre naționale”, avînd

²⁵ M.O., nr. 8, ședința din 23 noiembrie 1932, p. 42-55.

²⁶ Ibidem, p. 48, 53, 56.

²⁷ Vezi: I. M. Oprea, Nicolae Titulescu, Editura științifică, București, 1996.

²⁸ M.O., nr. 10, ședința din 17 februarie 1934, p. 487.

²⁹ M.O., nr. 11, ședința din 24 februarie 1934, p. 429.

³⁰ M.O., nr. 33, ședința din 4 aprilie 1934, p. 1610-1617.

³¹ Nicolae Titulescu, Discursuri, Editura științifică, București, 1997, p. 403-424.

ca scop principal păstrarea ei, iar ca metodă constantă de lucru „coordonarea progresivă a acțiunii noastre cu aceea a statelor cu interes comun“. Explicind cu argumente istorice și de drept internațional complexul eșafodaj pe care România se bazează în asigurarea respectării drepturilor sale — de natură etnică, economică, politică și diplomatică — prin cuvintele lui Titulescu se exprima voința fermă a națiunii de a-și păstra neștirbite unitatea și hotarele țării. Discursul s-a bucurat de sufragiile întregii Adunări, însăși autorul interpelării recunoscând că, dacă în treburile interne „ne desparte, unii pe alții, o lume întreagă“, în chestiunile externe „să ne unim cu toții în gând și hotărâre, de a păstra ceea ce este al nostru, de a nu ataca pe nimeni, dar a nu lăsa pe nimeni să ne atace patrimoniul național“.

Solidaritatea și unanimitatea hotărâre de a apăra patrimoniul strămoșesc vor fi reafirmate la 21 iunie 1934, cu ocazia vizitei și acordării titlului de „ceițăean de onoare al României“ ministrului de externe francez, Louis Barthou³². Faptul că în ședința solemnă a Parlamentului au fost să-și exprime această solidaritate, atât membrii guvernului cât și liderii tuturor formațiunilor politice, constituie o mărturie grăitoare a acestei unanimități. Această impresie, însușită concludiv, a fost rostită de chiar solul francez căruia i s-au adresat: „Voi spune (Franței — n.n.) sentimentele dv. unanime: ...De aici a plecat cuvântul de ordine, care afirma idealul, voința, datoritiile și drepturile seculare ale României. Pacea aceasta v-a restituit granițele care erau ale voastre, aceste granițe au fost ale voastre, sint ale voastre și vor rămâne ale voastre“.

Parlamentul României a contribuit cu o serie de manifestări specifice la stabilirea și consolidarea unor relații de înțelegere și cordialitate între state, a inițiat întâlniri și schimburi de opinii cu parlamentarii din alte țări, a participat activ la manifestările periodice ale Uniunii Interparlamentare. Astfel, în octombrie 1934, o impunătoare delegație românească a participat la Conferința Uniunii Interparlamentare organizată la Istanbul. Parlamentul român a luat cunoștință cu legitimă satisfacție de rezoluțiile adoptate de Conferință, exprimându-și încrederea și adeziunea față de inițiativele și spiritul care au animat-o, față de activitatea delegației române prin vocea căreia au putut fi cunoscute, de fapt și de drept, năzuințele opiniei publice, a maselor de alegători³³.

Cele trei rezoluții adoptate — siguranță și dezarmare; chestiunea socială; tehnica regimului reprezentativ — exprimau hotărârea popoarelor de a rezista la atacurile forțelor reacționare care vizau, pe plan intern, subminarea regimului democratic parlamentar pluripartidist și înlocuirea lui cu un regim totalitar, iar pe plan extern, constituiau un grav pericol pentru securitatea și pacea popoarelor. Rezoluția privind Siguranța și dezarmarea își propusese ca scop primordial „solidaritatea tuturor țărilor pentru menținerea păcii prin dreptate“, reafirmând necesitatea adoptării unui „sistem universal de siguranță bazat pe interzicerea întrebuițării forței și violenței“. Pentru a da posibilitatea comunității internaționale de a sări în ajutorul unui stat atacat, rezoluția recomandă clarificarea conceptului de agresiune — sesizând pericolul că, în viitorul apropiat, fiecare beligerant va susține că el a fost cel atacat —, aderarea tuturor statelor la Conferința de la Londra (1933) care elaborase definiția agresorului, și aplicarea cu consecvență a sancțiunilor contra celor ce încălcău securitatea națiunilor. Definind conținutul unui pact universal de siguranță, rezoluția de la Istanbul recomandă perfectarea unor pacte continentale care să faciliteze crearea unui sistem de tratate regionale, multilaterale sau bilaterale. „Se pare — remarcă deputatul Sebastian Serbescu, care a prezentat în Parlament informarea delegației românești — că actualmente aceste tratate regionale sint preferate de diplomație. Ne reamintim încheierea Pactului Balcanic și străduințele depuse pentru încheierea unui pact oriental de neagresiune“. Anii care au urmat au confirmat cu prisosință cât de necesare ar fi fost reglementările internaționale cerute cu insistență de toate popoarele iubitoare de pace.

În linii mari, oglindind cu acuitate amplificarea neliniștilor pentru securitatea și independența țării, discutarea coordonatelor politicii externe românești în Parlament s-a menținut în limitele aceleiași conduite și în următorii ani. Stau mărturie acestei aprecieri, atât paragrafele speciale din Mesajul regal și Răspunsurile la Mesaj din sesiuni, dezbaterile prilejuite de comentarea lor, cât și interpelările și comunicările cu conținut îndreptat exclusiv în această direcție. Cităm un fragment din ultimul Răspuns la Mesaj expus în cadrul parlamentului pluripartidist, burghezo-democratic: „Politica externă a României este politica tradițională de menținere a păcii dar și de apărare cu hotărâre a fruntariilor noastre trase pentru vece. Mai mult ca oricând se impune continuarea politicii de pînă astăzi, prin sprijinirea oricărei acți-

³² M.O., nr. 3, ședința din 21 iunie 1934, p. 61—69.

³³ M.O., nr. 32, ședința din 8 februarie 1935, p. 776—778.

unl menite să sporească autoritatea și puterea așezămintului de pace de la Geneva, prin respectarea tratatelor de pace, dezvoltarea și adâncirea alianțelor actuale, prietenie cu toate statele și consolidarea raporturilor de bună vecinătate³⁴.

Menținerea politicii externe românești pe coordonatele sale tradiționale, afirmarea acelorai comandamente vitale pentru apărarea unității și integrității teritoriale a fost exprimată și susținută și de către Parlamentul reieșit din legislația regimului de dictatură a lui Carol al II-lea.

Istoriografia românească a analizat, după cum am mai specificat, întregul complex de factori politici interni și externi care au contribuit la împingerea României pe un drum ce a periclitat interesele sale naționale, la cumpăna dintre deceniile 4 și 5 a secolului nostru³⁵.

Din unghiul de analiză propus — acela al oglindirii poziției opiniei publice, prin intermediul dezbaterilor parlamentare — nu trebuie ignorat faptul că, la fel ca și alte compartimente ale vieții politice (regim constituțional, sistemul de partide, compoziția guvernamentală), organizarea parlamentară în timpul dictaturii carliste a suferit modificări radicale în ceea ce privește criteriul reprezentării, fiind o emanatie totalitară a Frontului Renașterii Naționale. Îngustarea manifestării libertății de opinie și înlăturarea reprezentării pluripartidiste; procesul de deteriorare a sistemului de securitate și de alianțe pe care se rezema acțiunea internațională a României, consecința a presunilor și cîmpirilor imperialiste ale statelor fasciste, pe de o parte, și a politicii de cîncșii și cedări din partea marilor puteri occidentale pe de altă parte, care vor culmina prin declanșarea și generalizarea celui de-al doilea război mondial; reala stare gravă determinată de dezăvîrșirea Izolării României pe plan internațional după august 1939 — fac din scena politică românească parlamentară o tribună străbătută de neliniști și cîntări.

Deja dezbaterile parlamentare din scurtele și precipitatele sesiuni convocate — iunie-iulie și decembrie 1939; martie-aprilie 1940 — aceste neliniști și preocupări? Mesajul regal de deschidere a sesiunii noului Parlament (7 iunie 1939), invocînd momentele grave prin care a trecut poporul nostru în primăvara aceluiași an, cînd țara s-a găsit în fața unor „grele probleme pe care le ridicau frămîntările și prefaierile internaționale care aveau o firească atîngere cu interesele noastre”, reafirma politica de pace a României, dar „Nu o pace cu orice preț, ci numai cu respectul libertății, al independenței și al demnității naționale”, acestei hotărîri datorîndu-se atât „chemarea sub arme” cît și răspunsul patriotei al poporului la chemarea guvernului, țara vîzîndu-și „prestigiul ei sporit de pe urma acestei atitudini cumpănită dar demnă”³⁶.

Considerăm revelator amplul expozeu³⁷ dezvoltat în cadrul discuțiilor de Răspuns la mesaj de către ministrul afacerilor străine, Grigore Gafencu, reîntors din lungă și cunoscuta sa călătorie diplomatică în Germania, Belgia, Anglia, Franța, Italia și Iugoslavia³⁸. Este adevărat că desfășurarea ulterioară a evenimentelor cu care a fost confruntată România, mai ales în vara anului 1940, va infirma optimismul ce s-a degajat din respectivul discurs. Atunci, în vara anului 1939, popoarele nu-și pierduseră cu totul speranța în posibilitatea evitării unei noi conflagrații mondiale. Iar în speranța aceasta generală, aspirațiile poporului român au avut temeiuri incontestabile³⁹.

Ministrul de externe al României arăta, în iunie 1939, că s-a convins cît de apreciată este România, a cărei politică externă este „cumpănită nu pe temei de temeri sau de dibăci deșarte, ci potrivită cu interesele ei reale și cu îndreptățitele ei năzuințe”; că unitatea, puterea și neatințarea României sînt „privește prețindendi drept un principiu de ordine și pace”; că, în vremurile prin care trec popoarele lumii, gîndul de a rezolva neînțelegerile „prin forță” impulsionează înarmările, delimitază fronturi de luptă, putînd duce la o „dezlegare războinică”; că această atmosferă a dus la raporturi anormale între popoare, imaginea Europei divizate în axe și alianțe contribuînd la înșepenirea bunelor raporturi internaționale; că România

³⁴ M.O., nr. 3, ședința din 23 noiembrie 1939, p. 17.

³⁵ Vezi Ion Popescu-Puțuri, *Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională*, P.C.R. continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența națională a poporului român, „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 3/1974; Gh. Zaharia, *România în preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial*, „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 3/1974, p. 55-77; Colectiv, coordonator V. Moșuc, *Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Culegere de studii, Editura militară, 1977.

³⁶ M.O., nr. 1, ședința din 7 iunie 1939, p. 3.

³⁷ M.O., nr. 2, ședința din 9 iunie 1939, p. 9-12.

³⁸ Vezi Viorica Moșuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938-mai 1940*.

³⁹ Vezi *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, Editura politică, București, 1971; Gh. Zaharia, *Premisele istorice ale mișcării de rezistență în România*, „Anale de istorie”, nr. 1/1974.

este hotărâtă și dornică „să lupte, cu vorba și cu fapta, pentru pace“, dar și să apere cu armele hotarele și neatințarea țării, deoarece, neînduind la „nimic din ce nu este al nostru“, apără cu îndrăzneală „tot ce ne aparține“. Trecând în revistă relațiile României cu diverse state europene, acordurile economice încheiate cu țări terțe, situația în cadrul înțelegerii și a zonei Balcanice, problema minoritară în lumina pretențiilor revizioniste sau ale „spațiului vital“ — discursul denotă cu prisosință neliniștile țării, prudența în exprimarea unor aprecieri la adresa Germaniei și Italiei (pornite, la acea dată, pe panta expansiunilor agresive), satisfacție față de asigurările Angliei și Franței că vor da întregul lor sprijin dacă România va fi nevoită să-și îndeplinească voința de apărare.

La anunțarea vacanței parlamentare (iulie 1939), primul ministru Armand Călinescu, dînd o înaltă apreciere felului cum a răspuns poporul la concentrările din primăvară, își încheia discursul cu remarcă : „Românul, odată încheiat în România Mare, nu dă înapoi în fața oricărei primejdii, ci știe să-și apere patria în orice împrejurare“⁴⁰. Sînt ultimele cuvinte roștite de el în Parlament, reluarea sesiunii (în 25 noiembrie 1939) deschizîndu-se cu cernita omagiere a celui care plătișe cu viața dîrzenia cu care își îndeplînise datoria⁴¹. De altfel, sesiunea a fost în exclusivitate consumată ratificarea decretelor-legi promulgate în intervalul vacanței parlamentare, încheindu-se, la 19 decembrie, fără a mai lua în dezbateri situația în care știm că s-a aflat România în momentul izbucnirii războiului mondial.

Ecouri și, mai ales, consecințe și preocupări pentru rezolvarea acestei situații, sînt dezvăluite — în forme care vădesc prudența și responsabilitatea în fața unor vremuri tulburi și periculoase pentru soarta țării — în sesiunea din primăvara anului 1940. Iată-le consemnate în Mesajul regal : „Conflictul care a tulburat iarăși pacea lumii și normala conlucrare a popoarelor, a ridicat și pentru țara noastră probleme grave, privind interesele ei vitale“. Continuînd politica sa de pace, România a declarat că „va observa cu strictețe regulile neutralității stabilite prin convențiile internaționale“⁴².

Adunarea deputaților, conștientă de gravitatea împrejurărilor prin care trecea țara, și-a exprimat, prin Răspunsul la Mesaj, hotărîrea de a apăra „patrimoniul național dobîndit prin sacrificiile eroice ale generațiilor trecute“, vîzînd în armată și în înzestrarea ei corespunzătoare „garanția păstrării ființei noastre naționale“⁴³.

Este incontestabil faptul că dezbaterile din această sesiune (în jurul întocmirii bugetului, a legii pentru contribuția națională excepțională ș.a.m.d.) au purtat amprenta eforturilor pentru întărirea capacității de apărare a țării.

În Senat, cuvîntarea lui Nicolae Iorga a reînviat atmosfera trecutelor dezbateri parlamentare, „cu grija de acea demnitate a țării, care, fără îndoială, trebuie păstrată în rîndul întii, pe lingă tot ce poate sfîtuului înțelepciunea“⁴⁴. Făcînd largi și semnificative recursuri în trecutul istoric, pentru a stabili analogii și permanențe ale experienței românești ; îndemnînd, după exemplul înaintașilor, la concordie națională în vremuri de restriște ; amintînd aluziv discutarea situației grele a țării în cadrul restrîns al Consiliului de Coroană — marele savant, omul politic și redutabilul debater și-a roștit, în acea zi de 18 martie 1940, ultimul său discurs parlamentar.

Cîteva din gîndurile și îngrijorările pe care a ținut să le transmită țării, au avut o crudă dezlegare în vara aceluia an. Spunînd despre patria sa că este o țară onestă prin tradiție, că poporul român nu uită nimic din amintirile sale scrise pe paginile istoriei, din care „se vede că aceștia ni-au voit binele și că aceștia ni-au voit moartea noastră“, el formula patetic : „Cum, pentru anumite avantaje, pentru știu eu ce formulă de asigurare a hotarelor — toată lumea știe ce înseamnă a asigura un hotar în momentul de față — pentru astfel de imblinziri, și de neteziri și de ispitiri, pentru acesta să ne desfacem noi din ce este adine scris în inimile noastre ?“ Vorbind despre fazele prin care a trecut construcția de stat a României, din cele mai vechi timpuri, în forma unor plebiscite nescrise, izvorînd dintr-o „mare manifestare de unitate și de independență“, arătînd că „nu există nici un tratat la baza vechilor noastre hotare“, ele fiind ale noastre din timpuri străvechi, dar că, pentru a ne fi garantate, am dat, odinioară, statului otoman orice ne-a cerut, el arăta : „Cînd s-a rupt cu adevărat legătura noastră cu Imperiul otoman și a rămas numai forma ? Atunci cînd sultanul Mahmud a cedat Basarabia. Înainte se cedase, e adevărat, Bucovina, dar pierderea nu era așa de întîinsă. Dar, în momentul cînd statul otoman a consimțit să dea o bucată din pămîntul nostru, din momentul acela

⁴⁰ M.O., nr. 11, ședința din 11 iulie 1939, p. 247.

⁴¹ M.O., nr. 12, ședința din 25 noiembrie 1939, p. 259.

⁴² M.O., nr. 1, ședința din 7 martie 1940, p. 1.

⁴³ M.O., nr. 3, ședința din 12 martie 1940, p. 12.

⁴⁴ M.O., nr. 6 (Senatul), ședința din 18 martie 1940, p. 96-101.

tot ce era legătură adevărată, strinsă, trainică, între dinșii și între noi a dispărut". Subliniind și exemplificând realitatea care atestă că istoria României, de la un capăt la altul, a fost străbătută de năzuința unității naționale de stat, că poporul nu va uita, nici pe cei ce i-au voit binele, nici pe cei ce i-au voit moartea; că România n-a jignit pe nimeni dincolo de marginea indatoririlor ei; că „n-am aplaudat la distrugerea niciunui popor, cu atât mai puțin a unui popor prieten care s-a luptat în lungă sa agonie până la capătul puterilor sale" — patriotul Nicolae Iorga declara: „poporul acesta are o simțire, poporul acesta are un simț de onoare. ...Dar dincolo de această apărare, în contra celui mai bun prieten ca și în contra celui mai bun dușman, este orientarea pe care, dacă o vor îngădui vremile, vom căuta-o în amintirile noastre și în inima poporului român".

Pentru situația critică prin care trecea România în acea perioadă el arăta cu amărăciune că a venit momentul „în care ni se cere cit mai repede tot ce este necesar pentru a învedera aceste drepturi". Istoricul și patriotul Iorga și-a încheiat acest ultim discurs parlamentar angajându-se că, în ciuda timpului scurt, a virstei și sănătății sale precare, va contribui la elaborarea acestui documentar pentru ca, prin el, toată lumea să cunoască dreptatea noastră de netăgăduit. Era perioada în care presiunile revizioniste la adresa integrității hotarelor țării, luaseră un curs periculos, acțiuni care, incurajate și sprijinite direct de statele fasciste, vor culmina cu cesiunile teritoriale impuse poporului român chiar peste câteva luni.

În primăvara anului 1940, poporul român mai credea în puterea adevărului, dreptății și justiției popoarelor. Ministrul de externe Grigore Gafencu declara: „Politica noastră externă e o politică de conservare — de conservare a moștenirii noastre teritoriale și sufletești. Avem de păstrat o țară întregită, de sine stătătoare, neatârnată, dorind deci să fie salvată o lume în care este loc pentru ființa și libertatea României"¹⁵.

Parlamentul românesc a intrat la 19 aprilie 1940 într-o surtă vacanță. După cum se știe, în lunile aprilie-iunie 1940, pe teatrul de război s-au succedat cu repeziciune evenimente ce au zdruncinat și schimbat radical configurația politică și echilibrul de forțe în Europa. Pentru România, perioada a semnat, practic, încheierea izolării sale totale pe plan extern. Corpurile Legiuitoare nu vor mai desfășura o activitate normală, datorită gravelor pericole ce vor amenința și rășlui integritatea teritorială a României.

După vacanța parlamentară, o convocare a Comisiilor de Afaceri străine a Senatului și Camerei, desfășurată în 2 iulie 1940, va însemna, de fapt, ultima ședință de lucru a Parlamentului românesc antebelic¹⁶. Ea a fost consacrată audierii informațiilor prezentate de C. Argetoianu, noul ministru de externe, care a explicat poziția și hotărârile guvernului român față de notele ultimative ale guvernului sovietic privind cedarea Basarabiei și Bucovinei de nord, evoluția evenimentelor între 26 iunie — 2 iulie 1940. Expunerea sa a fost completată de Gh. Tătărescu, președintele Consiliului de Miniștri, care după ce a prezentat un scurt istoric al desăvârșirii unității naționale de stat a României, a explicat tăria și dăinuirea acestei realizări, atât prin voința națiunii, cât și prin sistemul de pace și securitate la a cărui organizare și întărire au contribuit toate guvernele României.

Arătând că „războiul în curs a creat, însă, o situație nouă", cu toate eforturile României de a evita antrenarea sa în conflict, „efectele prăbușirii echilibrului european s-au întins până la hotarele noastre", inițiativele fiindu-i paralizate „de cursul rapid al evenimentelor", lipsind-o de posibilitatea de a fi ajutată, conform angajamentelor asumate de foștii ei aliați, România găsindu-se singură în fața unor grave amenințări și presiuni.

În august 1940, României îi va fi impus odiosul Dictat de la Viena, prin care îi va fi răpită partea de nord a Transilvaniei. Vacanța parlamentară se va transforma în absență parlamentară. Odată cu abdicarea, Carol al II-lea a decretat și dizolvarea Parlamentului, regimul politic instaurat în toamna anului 1940 lipsind viața politică românească de această importantă instituție reprezentativă.

LIVIA DANDARA

¹⁵ M.O., nr. 6 (Senatul), ședința din 18 martie 1940, p. 101.

¹⁶ Ședința Comisiunilor de Afaceri străine ale Senatului și Camerei, în „România" din 4 iulie 1940, p. 1, 3.